

L'ESTADA DE CAJAL A BARCELONA, COM A CATEDRÀTIC (1887-1892). LA FORMACIÓ FRUSTRADA D'ESCOLA

CORBELLA i CORBELLA, Jacint

Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya; Institut d'Estudis Catalans

RESUM: Referència dels metges catalans que es van interessar per la Histologia en el temps que Cajal fou catedràtic de Barcelona. Els grup de la foto de Vallençana (Duran Ventosa, Roca Heras, Bofill i Pichot); els més interessats en fer oposicions (Gil Saltor i Lavall; Pi Gibert; Sala Pons). Jaume Farreras Framis, catedràtic efímer a Santiago. Altres: Sojo, Vilató, González Prats; Angel Sirvent; Enric Corminas.

PARAULES CLAU: Cajal, Gil Saltor, Claudi Sala, Farreras Framis, Enric Corminas, Pi Gibert, Roca Heras, Bofill i Pichot, Manuel Duran i Ventosa

RESUMEN: Referencia dels metges catalans que es van interessar per la Histologia en el temps que Cajal fou catedràtic de Barcelona. Els grup de la foto de Vallençana (Duran Ventosa, Roca Heras, Bofill i Pichot); els més interessats en fer oposicions (Gil Saltor i Lavall; Pi Gibert; Sala Pons). Jaume Farreras Framis, catedràtic efímer a Santiago. Altres: Sojo, Vilató, González Prats; Angel Sirvent; Enric Corminas.

PALABRAS CLAVE: Cajal, Gil Saltor, Claudi Sala, Farreras Framis, Enric Corminas, Pi Gibert, Roca Heras, Bofill i Pichot, Manuel Duran i Ventosa.

INTRODUCCIÓ

Santiago Ramón y Cajal va ser catedràtic d'Histologia (el nom oficial és més llarg) de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona des del desembre de 1887 fins a l'abril de 1892. En total no arriba a quatre anys i mig. Va fer molta feina. Pràcticament tot va ser obra personal seva. Després l'etapa de Madrid, de 1892 a 1922, trenta anys, va tenir molt més ressò. El 1906, amb el premi Nobel de Medicina, es va consolidar com un dels savis del món del seu temps. Tot això ha fet que el període barceloní hagi quedat una mica diluït. Es reconeix el valor del seu treball, la importància de la descripció de la doctrina de la neurona, però no es coneix gairebé el seu interès en fer escola. I com a catedràtic d'una disciplina que s'acaba de crear a la universitat i que calia enfortir es va donar compte d'aquest interès i ho va procurar. Va ajudar a preparar alguns col·laboradors i alumnes per a ser catedràtics, i alguns ho van intentar i algun se'n va sortir. A la llarga, però, el resultat fou escàs, per manca de persistència, per canvi de càtedra, i no va quedar res, a part del record històric. El fet que un catedràtic pogués fer canvis ràpids d'una facultat a una altra, i fins i tot canvis d'assignatura, va frenar el creixement de les càtedres d'histologia, que semblaren una "porta d'entrada a l'escalafó". No sortia a compte quedar-se a explicar histologia si es podia ser catedràtic d'una assignatura clínica (1). Aquí s'intenta donar notícia d'aquest aspecte, avui gairebé oblidat.

Tot i això n'ha quedat un llibre que vist avui pot semblar una mica estrany: "*Tribut al mestre*", escrit per un metge dermatòleg de l'Hospital de sant Pau, historiador important de la medicina catalana, més la medieval, el doctor Josep M. Roca i Heras, que va ser un dels pocs alumnes de l'època inicial, i que n'aporta també un testimoni gràfic. La doctora Mercè Durfort, catedràtica de la mateixa matèria a la Facultat de Biologia, n'ha procurat un reedició moderna, a càrrec de l'Institut d'Estudis Catalans (2).

. D'altra banda el doctor Rafael González Santander, autor en diversos volums d'una història de la histologia espanyola, en el tercer i quart, tracta ben detalladament de "*Oposiciones a Cátedra de Histología y Anatomía Patológica. Currículum académico y científico de sus catedráticos (1873-1950)*" (3). El període posterior el tracta en el volum quart. I el propi Cajal n'explica alguns records en la seva obra autobiogràfica.

ELS ANTECEDENTS

La primera càtedra de "*Histología normal y patológica*" va ser creada en temps de la Primera República, per ordre del dia 11 d'abril de 1873 (4), complint l'acord de l'Assemblea Nacional, per iniciativa i proposta del senyor Cesáreo Martín Somolinos, com a esmena al dictamen del pressupost, el dia 27 de febrer de 1873. La plaça s'havia de cobrir per concurs entre els qui va fossin catedràtics de l'assignatura d'"Anatomia Normal i Patològica". Es va convocar el mateix mes d'abril i es va presentar un sol candidat, el catedràtic de Granada doctor Aureliano Maestre de san Juan, que ho era des de l'any 1860. El seu nomenament es del 2 de juliol de 1873. De moment hi havia una sola càtedra, la de Madrid.

Mentrestant s'anaven proveint les càtedres d'Anatomia, al ritme que tocava, i l'octubre de 1882 es va convocar la de València. Es van apuntar deu candidats entre ells Cajal i també Miquel Fargas Roca, qui anys més tard ho seria de Ginecologia de Barcelona. Van fer els exercicis tres candidats i fou escollit Ramon y Cajal, amb nomenament de 5 de desembre de 1883.

El 1886 hi hagué reforma del pla d'ensenyament de medicina i per decret de 16 de setembre de 1886 es van crear càtedres de "*Histología e Histoquímica normales y Anatomía Patológica*" a les altres facultats de medicina. Quatre de les càtedres es van anunciar a concurs entre catedràtics i, per ordre de 2 de novembre de 1887, (5), se'n van nomenar dos: Eduardo García Solá per a la de Granada i Santiago Ramón y Cajal per a la de Barcelona, que va prendre possessió el dia 12 de desembre. Van quedar vacants les altres dues càtedres convocades, de València i Saragossa. Cajal ja era catedràtic d'Anatomia de València; havia estudiat a Saragossa, i per tant coneixia bé el tema, però va preferir triar Barcelona, que pràcticament no coneixia.

Arriba doncs el desembre de 1887, quan té trenta-cinc anys, i hi estarà fins el 31 de març de 1892, en que cessa per haver guanyat la càtedra de la universitat de Madrid, de la que pren possessió l'1 d'abril.

L'ARRIBADA A BARCELONA

L'obra de Cajal i la seva estada a Barcelona s'ha estudiat a bastament, sobretot amb escrits de repetició de treballs anteriors, molts d'ells amb escassa originalitat. En l'anàlisi dels seus escrits s'han destacat els estudis sobre la histologia del sistema nerviós, tot i que hi bastanta més matèria. També la creació de la "Revista Trimestral de Histología Normal y Patológica" (6), i els seus viatges internacionals, per a difondre els seus descobriments. En particular en el Congrés de Berlín. Deixant a banda tot això, molt més conegut, ens fixarem en un tema aparentment "menor", la formació de deixebles i la possible projecció en el camp de les càtedres. Cajal atenia no solament a la recerca, la docència als estudiants, la publicació de la Revista, sinó també a la formació d'alumnes per a consolidar l'assignatura i fer docència a les altres facultats de medicina. Alguns foren alumnes bastant dedicats, participant en tasques de recerca de laboratori; altres tenen més interès per la universitat, i altres també participen en el moviment d'interès per la histologia universitària, amb una relació més indirecta o tardana en el contingut i el temps de Cajal a Barcelona.

ELS DEIXEBLES.

Un dels documents gràfics, clàssic, de l'interès d'alguns col·laboradors pel treball de recerca és una fotografia que s'ha fet "famosa" en el petit cercle d'historiadors, de l'excursió a Vallençana per a obtenir salamandres. Hi ha quatre persones: Cajal i tres deixebles, que són Manuel Duran i Ventosa, Josep M. Bofill i Pichot i Josep M. Roca Heras. Cap dels tres es va dedicar després la histologia. Duran serà tisiòleg; Bofill, naturalista i Roca i Heras principalment dermatòleg.

Cajal esmenta també alguns dels seus deixebles en el text de "*Historia de mi labor científica*" (7). Hi ha el nom de cinc d'ells, Duran Ventosa, Pi Gibert, Gil Saltor, Bofill i Sala Pons. Tres d'ells arribaran a fer oposicions de càtedra i només un, Gil Saltor, assolirà l'èxit. En aquesta llista de record n'hi ha dos dels de la foto de Vallençana (Manuel Duran i Ventosa i Josep M. Bofill i Pichot); Roca Heras sembla que ja ho havia deixat; i dos de nous, Pi Gibert i Claudi Sala Pons. Veiem ara que es va fer de cadascun d'ells.

Els tres de la fotografia de Vallençana

Un d'ells, Duran va morir bastant jove. Els altres dos van destacar més en altres camps de la medicina o de la ciència i foren membres de l'Acadèmia de Ciències i Arts (Bofill) o de Bones Lletres (Heras), però no de la de Medicina.

Manuel Duran i Ventosa és el primer que nomena Cajal a la "*Historia de mi labor científica*". Havia nascut a Barcelona l'1 de maig de 1862. Per tant era deu anys més jove que Cajal. Quan aquest arriba, Duran té vint-i-cinc anys i és un jove llicenciat el 1884. Era de família culta i ben situada. El pare era Manuel Duran i Bas, advocat i polític, que fou rector de la Universitat de Barcelona, 1896-99 i ministre de Justícia uns mesos el 1899. Un germà, vuit anys més petit, Lluís, fou

polític català destacat, sobretot al començament de la mancomunitat. Era nét de Raimon Duran i Obiols, que va ser membre de l'Acadèmia de Medicina. Va fer el doctorat a Madrid, amb una tesi "La coca y su alcaloide", presentada el febrer de 1886. Anà aviat a París, a formar-se amb Charcot, a la Salpêtrière. Havia estat ajudant a la càtedra de cirurgia que portava el doctor Antonio Morales. Va fer de metge, de l'Ajuntament i de la casa de lactància. Sembla que va ser director del manicomi de Lloret. Col·laborà amb la "Revista de Ciencias Médicas" i la "Gaceta Sanitaria de Barcelona", en tant que metge municipal (8). Li interessà també la fisiologia i ja l'any 1884 publicà sobre la tuberculosi pulmonar (9). Va morir relativament jove, als 47 anys el 18 de maig de 1909.

Josep M. Bofill i Pichot. Nascut a Barcelona l'1 d'abril de 1860, llicenciat en medicina el 1882. Doctor a Madrid amb la tesi "*De la tuberculosis laríngea*", 1884. Es va dedicar bastant als estudis sobre la tuberculosi, El 1890 anà a Berlín per a estudiar la limfa de Koch. Precisament per aquesta malaltia s'allunyà de la medicina i es dedicà a les ciències naturals. Fou membre de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts on ingressà el 1909, amb el tema "*El parasitismo animal y sus relaciones con la agricultura*". Fou bibliotecari d'aquesta Acadèmia de 1918 a 1936. Fou membre fundador de la Societat de Biologia el 1912, i de l'Institut d'Estudis Catalans. Va morir a Sant Julià de Vilatorrada, Osona, el 15 d'abril de 1938. El seu paper com a científic, naturalista, important a Catalunya és en l'estudi d'insectes i paràsits. El seu catàleg dels himenòpters de Catalunya, juntament amb P. Antiga i Sunyer, és una obra de primer nivell. Va ser president, dues vegades, de la Institució Catalana d'Història Natural, 1906 i 1911 (10).

Josep M. Roca i Heras. Nascut a Barcelona l'any 1863 va morir a la mateixa ciutat l'1 de maig de 1930. Es dedicà principalment a la Dermatologia i les malalties venèries. La seva tasca més coneguda, però, va ser en el camp de la Història de la Medicina, particularment de l'Edat Mitjana, i de fet cobreix en part l'espai entre l'obra de Lluís Comenge i la d'Antoni Cardoner. Fou president del 3er Congrés de Metges de Llengua Catalana, i de l'Ateneu Barcelonès. Autor de molts escrits. Tot i que no es dedicà més a la histologia, fou l'autor del llibre ja esmentat "Tribut al mestre" (11).

Els que es van preocupar per les càtedres d'Histologia.

Cajal explica com va fer classes particulars a casa seva a alguns metges que volien formar-se en histologia. Ho explica prou clar i crec que val més recollir el seu propi relat, que a més és curt (12).

"Preocupado, como siempre, de no turbar la ecuación entre los gastos y los ingresos, me instalé modestamente en un casa barata de la calle de la Riera Alta (nota c. Luna), próxima al Hospital de Santa Cruz donde, por entonces, estaba la facultad de Medicina. Ulteriormente, y contando ya con otros emolumentos (los proporcionados por otros médicos deseosos de ampliar en mi laboratorio sus conocimientos histológicos y bacteriológicos) me trasladé a la calle del Bruch, a cierta casa nueva y relativamente lujosa. En ella dispuse de una hermosa sala

donde instalar el laboratorio y de un jardín anejo, muy apropiado para conservar los animales en curso de experimentación.

Allí recibieron enseñanza microgràfica, entre otros jóvenes de mérito, Durán y Ventosa, hijo del ex-ministro Durán y Bas; Pi y Gilbert (sic), que hizo brillantes oposiciones a cátedras de Histología y publicó algunos trabajos en mi Revista; el malogrado Gil Saltor, futuro profesor de Histología en Zaragoza y de Patología Quirúrgica en Barcelona; Bofill, que llegó a ser, andando el tiempo, excelente naturalista; Sala Pons que publicó años después algunas investigaciones interesantes sobre la estructura del cerebro de las aves y la médula espinal de los batracios, etcétera."

August Pi i Gibert

Nascut a Badalona el 3 d'agost de 1860, llicenciat en medicina el 1883 a Barcelona. S'endinsà inicialment en els estudis histològics, però després agafà una altra orientació. Fou dermatòleg, metge de balneari de cases de socors. Havia publicat, juntament amb Cajal, un article a la Revista Trimestral "*Las vacuolas de los hematíes y las alteraciones globulares en la malaria*". (13). També va fer estudis sobre el peix torpedo, que provoca descarregues elèctriques.

També col·laborà al Butlletí Clínic de la Clínica del Pilar. El 1890 publicà un treball sobre "*Etiología y patogenia de la blenorragia y sus complicaciones, su diagnóstico y tratamiento*". Va aconseguir un accésit al premi Garí, convocat per la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona (nota). Fou membre corresponent de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona, i consta com a domicili al carrer de Casp 101. En una Guia mèdica de 1914 consta com a "medicina general, que visita de 3 a 5, i la consulta és al carrer de Casp 59". (14). També va tenir, si més no un cert temps, un laboratori particular (15)

Tenia una clínica privada a Badalona, amb el seu nom, situada a la Torre Elvira. Va morir a Barcelona el 20 d'agost de 1923. Té un carrer dedicat a Badalona. Sembla que també es va dedicar a la mecanoteràpia, i en coneixem tres articles (17).

Ha estat considerat també com un capdavanter en la difusió de la pràctica de la gimnàsia, amb orientació mèdica, a Espanya. Va traduir un llibre molt extens, de Max Herz, "*Manual de latrogimnasia (Gimnasia medicatriz) en forma de conferencias*" "vertido directamene del alemán al castellano por el Dr. Augusto Pi y Gibert". Té 710 pàgines, amb més de dues-centes il·lustracions, editat a Barcelona (hereus de Juan Gili) el 1907. Encara avui té una certa presència en els catàlegs de venda a internet. Igualment ha recollit la seva activitat Xavier Torrebaddella (18).

També portava altres temes. Així el trobem sovint a les pàgines d'anuncis de La Vanguardia garantint, junt amb altres cinc metges i un veterinari la qualitat de la "Leche de vaca, Lacta, la más pura e higiénica", que és pasteurisada i apta pel seu consum directe i es ven en ampolles de mig litre, en "colmados" i lleteries.

De les càtedres que s'havien creat a la segona tongada, 1886 (la primera havia

estat la de Madrid) quatre, ja esmentades, entre elles la de Barcelona, havien anat a concurs entre catedràtics, i altres tres van anar a oposició. Eren les de Valladolid, Cadis i Santiago (convocades el 4 de juliol de 1887). Es van apuntar vuit candidats, entre ells dos de Barcelona: August Pi i Gibert i Gil Saltor i Lavall. Van començar els exercicis cinc d'ells. Gil Saltor es va retirar en el primer. **Pi i Gibert va arribar al final i va treure un vot en la tercera votació**, que era per a la càtedra de Santiago de Compostela. Sembla més un vot de consolació, perquè en les dues primeres no el va votar ningú i a l'última hi hagué quatre vots pel guanyador, dos en blanc, i un de sol per Pi i Gibert.

Gil Saltor i Lavall. És el més conegut entre els deixebles barcelonins de Cajal, perquè fou l'únic que va guanyar una càtedra d'Histologia, tot i que després es canvià per la de cirurgia. Saltor havia nascut a Maçanet de la Selva, (comarca de La Selva, Girona) el 5 de maig de 1862 (19). Les tres generacions anteriors, tots amb el nom de Josep Saltor, foren metges. Es llicencià a Barcelona el 1882 i participà en el Certamen Frenopàtic de 1883. Doctor el 1883, metge de Cases de Socors a Barcelona. Participà en el Congrés de Ciències Mèdiques de Barcelona de 1888.

L'interès per la càtedra aquí fou més constant. Ja s'ha dit que en la primera a que optà, l'oposició de 1887 amb tres places, es va retirar en el primer exercici. La segona opció va ser per les càtedres de València i Saragossa, convocades per RO de 4 de juny de 1888. Es van apuntar dotze aspirants, entre ells els dos catalans que ja havien anat a l'anterior, Pi i Gibert i Gil Saltor. A la presentació i sorteig de les trinquets només hi van anar cinc candidats, entre ells Saltor. Pi ja ho va deixar córrer. **Gil Saltor i Lavall va guanyar la primera plaça**, amb quatre vots (els tribunals tenien set membres) i el 25 de gener de 1889 fou nomenat catedràtic de València.

La seva vida com a catedràtic va ser molt moguda. Quan s'arribava a catedràtic hi havia moltes facilitats per a fer canvis, importava més la situació personal del funcionari que les necessitats de la docència. De seguida es va produir una permuta entre els catedràtics de València (Saltor) i de Càdis (Bartual). Havia durat tres mesos com a catedràtic de València. Bartual, que era valencià, hi va ser professor durant més de quaranta anys, fins el 1933. El cas de Saltor va ser diferent. Al cap d'un any, amb nomenament el 12 de maig de 1890, passa, per concurs de trasllat, i únic aspirant, a la mateixa càtedra de Saragossa. I al cap de dos anys, amb nomenament el 26 de juliol de 1892, guanya per concurs de trasllat (ara amb un altre contrincant, la de Barcelona, vacant per l'anada de Cajal a Madrid. Feia només tres anys que era catedràtic i aquest era el seu quart destí. Però no s'està quiet.

Ja s'ha dit que es podia saltar bastant. Així el 9 de juliol de 1895 és nomenat catedràtic de Patologia Quirúrgica de la mateixa facultat de Barcelona. Ara hi estarà catorze anys fins a la seva mort el 1909, quan tenia quaranta-set anys. Sembla que mentre estava a Càdis va ser encarregat de la Càtedra de Clínica Quirúrgica, tot i que no arribà als tres mesos en aquesta funció. L'obra histològica de Saltor és mínima. En canvi en el camp de la cirurgia té algun treball propi, el

més conegut el llibre *“Estudios sobre el Yodoformo en terapéutica quirúrgica”* (Barcelona, 1889). La resta són principalment les traduccions que va fer de com a mínim de quatre textos de cirurgia, en diversos aspectes, si més no en el títol: diagnòstic, terapèutica, clínica, operatòria. Sembla que tenia mala salut, morint a Barcelona el 13 de juny de 1909, i per això s'havia dedicat més a la cirurgia escrita, en les traduccions, que a l'activitat de quiròfan. En arribar a Barcelona fou nomenat secretari de la facultat (1893) Durant quatre anys (1903-1907) va ser diputat provincial, representant a Sants, dins del sector nacionalista.

Claudi Sala i Pons

Va ser que va seguir més amb Cajal, però també acabà deixant-ho. Va néixer a Artés, Bages, l'any 1863. Amb gran facilitat per a l'estudi va fer cinc carreres, les de Medicina i Farmàcia, en que es doctorà, i a més fou llicenciat en Ciències Naturals, Filosofia i Dret. Va fer el batxillerat tard, acabant-lo el 1886. Cal dir que aleshores no hi havia altres facultats, eren només cinc, i Sala va obtenir totes les llicenciatures. Es llicencia en medicina l'any 1893, pràcticament amb trenta anys. És l'únic, dels esmentats fins ara que va ser alumne directe de Cajal en els anys de Barcelona. (20).

L'any 1891, encara estudiant, publica, juntament amb Cajal, el treball *“Terminación de los nervios y tubos glandulares del páncreas de los vertebrados”*. L'any 1892, el febrer, encara Cajal a Barcelona, publica un altre treball *“Estructura de la médula espinal de los batracios”*. El 1894, estant ja a Madrid, presenta la tesi doctoral sobre *“La neuroglia de los vertebrados. Estudios de histología comparada”*. Havia anat, juntament amb Cajal, a Madrid l'any 1892 i sembla que hi va restar fins el 1916, en que tornà a Catalunya, i deslligat ja de la histologia.

Havia fet tasca docent, a Madrid fou professor ajudant en el Laboratori d'Investigacions Biològiques (1892-1902). També va fer les tasques de professor auxiliar d'Histologia a les facultats de medicina i de farmàcia. A Farmàcia fou auxiliar numerari de Bacteriologia de 1906 a 1909. També va ser, de 1913 a 1916, professor encarregat del Laboratori Central de Recerca i del Laboratori del Càncer de l'Institut Rubio.

Cansat de la situació a Madrid, potser sense massa perspectiva universitària, i amb orientació de laboratori, allunyada de la pràctica com a metge, el 1916 passa a Barcelona, on és professor de la Escola Industrial, encarregat de la docència de *“Bacteriologia i Fermentacions”*. Ho serà fins el 1920. Després és director del Laboratori de Patologia Vegetal i Bacteriologia Agrícola dels serveis tècnics d'Agricultura de la Diputació, el 1921.

Va treballar en camps bastant diversos : de dermatologia en col·laboració amb Juan de Azúa, catedràtic a Madrid; estudis sobre la histologia de les fulles, per les seves aplicacions en farmàcia; sobre aigües medicinals de Cantàbria.

Les oposicions a càtedra

L'any 1904 es va convocar a oposició la càtedra, amb el mateix títol que les anteriors, de la universitat de Santiago. S'hi van apuntar sis candidats, entre ells Claudi Sala i Pons, i Àngel Sirvent, també català. Els exercicis els van fer només dos dels sis candidats. Tant Sala com Sirvent no van fer l'oposició.

Altres

Ja sense relació amb la tasca de Cajal altres metges catalans es van ocupar, d'una o altra manera amb l'intent d'arribar a la docència universitària de la histologia. Hem apuntat ja, al començament, que Miquel Fargas va inscriure's per una càtedra d'Anatomia de València, convocada el 1882, quan encara no hi havia càtedres d'Histologia en el pla d'estudis de llicenciatura. Però l'anatomia va ser una de les vies d'entrada. En aquest capítol, i pel que fa a les oposicions, seguim principalment les dades de González Santander (21).

Jaume Farreras Framis, nascut a Barcelona el 1845, llicenciat el 1867, i doctorat el 1869 amb la tesi "*Cuál es la estructura de la mucosa gastrointestinal en sus diferentes porciones*" fou professor auxiliar a la facultat, explicant Clínica quirúrgica, 1873. El 1875 fa les oposicions per una càtedra d'"Anatomia, Operacions i Embenats", i queda segon a la terna. Segueix com a professor encarregat d'Osteologia, Dissecció, és Director de treballs anatòmics de Barcelona. Passa quinze anys en posicions de professor secundari. L'octubre de 1889 demana presentar-se a la càtedra d'Anatomia de Santiago. Res. Poc després, 'apunta a l'oposició per a la càtedra d'Histologia, també de Santiago, que surt pel torn d'auxiliar. És l'únic sol·licitant i el 19 de febrer de 1891 és nomenat catedràtic d'Histologia. Hi està poc temps perquè el 16 de novembre és nomenat catedràtic d'Anatomia Descriptiva i Embriologia, també de Santiago. Té problemes burocràtics, treballa a Barcelona, se li obre expedient per no estar a Santiago, però se'l nomena per Anatomia de Barcelona i pren possessió el 12 de febrer de 1892 (22). Des de Barcelona, dient que està malalt, demana els trasllat a Anatomia de València, i després de Càdis. Hi ha un cert embolic de dades. Acabat l'expedient iniciat pel tema de Santiago, el 8 de juny de 1894 és separat del professorat.

En conjunt va ser menys d'un any catedràtic d'Histologia de Santiago, passant oficialment a Anatomia i deixant de ser professor l'any 1894.

Francesc Sojo Batlle. Ja anem cap el final i els candidats tenen intenció diversa. Sojo era un cirurgià que volia ser catedràtic. Probablement tenia un cert nivell. Va néixer a Valls el 1850. Metge a Barcelona, membre de l'Acadèmia de Medicina des del 1884. Va fer oposicions a càtedra d'obstetrícia, en competència amb Fargas. Es va apuntar a l'oposició d'Histologia de Cadis, convocada el maig de 1900. Anava a concurs de trasllat entre auxiliars. S'hi van apuntar set candidats, però només quatre foren admesos al concurs. Entre ells dos catalans, Sojo i Vilató. Es va nomenar el que tenia més antiguitat, que no era cap dels dos catalans. Després, al cap dels anys, Sojo va ser el primer catedràtic d'Otorinolaringologia de Barcelona. Va morir a Barcelona el 10 d'agost de 1935. Va publicar bastant (23).

Francesc X. Vilató i Bassols. També havia participat, juntament amb Sojo, en el concurs per la càtedra de Cadis. Havia nascut a L'Havana l'11 d'abril de 1849. Va venir de petit a Catalunya, i va ser el batxillerat a Figueres i medicina a Barcelona. Doctorat el 1874, el 1877 ja era substituït de la càtedra de Fisiologia. Es va dedicar a l'electroteràpia pel tractament de malalties del sistema nerviós. Va publicar bastant, des de "*Inervación del corazón. Fragmentos de fisiología*" (1876), a "*Teorías acerca de la calorificación animal*" (1883), fins a "*El hipnotismo agente terapéutico*" (1888). Participà en el Congrés de Ciències Mèdiques de 1888. El 1900. Ja s'ha dit, participà en el concurs per la càtedra de Cadis. Va morir el 1903 (24).

Antoniol González Prats és un cas diferent. Nascut a Almería el 12 de maig de 1863. Va ser catedràtic de Mèdica de Barcelona, substituint a Nicolau Homs el 1902 i va morir a Barcelona el 20 de setembre de 1920. Havia estat catedràtic de Mèdica i de Pediatria de la universitat de Sevilla. S'havia apuntat tres vegades a oposicions d'Histologia: la de Cadis, conovocada el 1890 i celebrada el 1892, i també la de Cadis, de 1893-95. A la primera no es va presentar, a la segona es retirà al primer exercici (GS, 29, 32). La tercera fou la de Barcelona de 1896, en que sortí Carlos Calleja. Hi havia tres candidats i González Prats es va retirar. Després ja va ser catedràtic de Mèdica. (25).

Àngel Sirvent i Montaner. Nascut a Barcelona el 8 d'octubre de 1870; m. a B. el 12 de setembre de 1928. Batxiller a B. el 1886 i llicenciat en medicina el 1899. Doctorat l'any 1902 amb la tesi *Contribución al estudio de la Bacteriología ocular. Conjuntivitis* (B. 1903). Professor auxiliar d'histologia i anatomia patològica, de la facultat de medicina de Barcelona, amb el professor Calleja, a la mort del qual (1923) s'encarregà interinament de la càtedra. Oftalmòleg i director del laboratori municipal d'anàlisis clíniques. Membre de l'Acadèmia Mèdica Municipal. (L. V. 13-IX-1928). Ja s'ha dit que es va apuntar, també amb Claudi Sala, amb altres quatre candidats, a l'oposició per a la càtedra de Santiago. Ni ell ni Sala van presentar-se als exercicis. (26).

Un cas diferent. La càtedra de Barcelona de 1896. Enric Corminas.

Quan va marxar Cajal el 1892 el substituï Gil Saltor i Lavall, deixeble seu. Ja s'ha dit que aquest passà a cirurgia i aleshores es convocà oposició (RO de 23 de juliol de 1895). S'apuntaren tres candidats: Carlos Calleja i Borja-Tarrius, que fou el designat i va durar fins el 1923. Un segon candidat Antonio González Prats es va retirar. El tercer fou Enric Corminas i Moreu, que en la votació final no va tenir cap vot. Aleshores va presentar un recurs que el tribunal no acceptà (27). Sembla que era una personalitat conflictiva. Fou membre corresponent de l'Acadèmia per haver guanyat el premi Garí de l'any 1891.

La situació de la Histologia aquí en aquest període

La Histologia era una anatomia microscòpica, i així se la va nomenar alguna vegada. El progrés tècnic, òptic i en la capacitat de tinció va permetre examinar els teixits amb molt més detall, i més enllà de les possibilitats macroscòpiques de l'ull humà. Hi havia alguns bons cultivadors. Lluís Simarro, Aureliano Maestre

de San Juan i el propi Santiago Ramon y Cajal, un pèl més tard. Es va introduir en el pla d'estudis de l'ensenyament dels metges i es va veure que no hi havia prou històlegs, amb un mínim de coneixements i dedicació, per a tantes places. Per això s'hi van poder apuntar metges de procedències molt diverses; també amb interessos diferents per a ser catedràtics d'altres matèries i quan podien se n'anaven. Tot i el pes de Cajal el gran "factotum" dels tribunals era Julian Calleja, catedràtic d'anatomia de Madrid i que dominava la formació dels tribunals. El resultat va ser que a banda de Cajal, a Barcelona i Madrid, i potser de Leopoldo López Garcia a Valladolid (28), mestre de Rio-Hortega. La resta no va donar gairebé cap fruit.

En resum: Aquí a Catalunya hi hagué alguna "activitat per a la Histologia", però només Cajal s'hi dedicà seriosament, i en part Sala Pons que el va seguir un temps a Madrid. Algun altre publicant poca cosa, com Pi i Gibert. Altres foren catedràtics, com Saltor (seguint a Cajal), i Farreras, des d'anatomia. Però la seva durada com a professors d'histologia fou breu. Però no hi havia dedicació, excepte en el cas de Cajal. També cal dir que aquest era un "bon entrenador" per a fer oposicions.

NOTES

Són els casos per exemple del mateix Gil Saltor, que passà a Cirurgia, o de Pedro Ramón y Cajal que passà a Obstetrícia. N'hi hagué bastants amb afinitats (Histologia-Anatomia; Anatomia Patològica-Patologia General) o sense.

2. Roca, Josep M. "Tribut al mestre. Elogi a Santiago Ramón y Cajal". "Tributo al maestro. Elogio a Santiago Ramón y Cajal". (edició a cura de Mercè Durfort. Barcelona (Inst. Est. Catalans, 2007

3. Alcalá de Henares. (Univ. Alcalá), 1998

4. Gaceta de 16 d'abril, p. 128

5. Gaceta de 13 de novembre

6. Estava domiciliada al carrer de la Lluna, 1, 2 pis. De fet sembla el mateix domicili que el de la Riera Alta, perquè és una casa que fa cantonada

7. Hi ha moltes reedicions. Hem consultat: l'edició de l'Alianza Editorial, (Madrid, 1981; col. AU núm. 290, pàg. 63.

8. veure: Calbet, ; Corbella, J: Diccionari Biogràfic de Metges Catalans (DBMC), Barcelona, 1981-1983, 3 vols. (Fund. Salvador Vives Cacasajuana- Seminari Pere Mata. UB), t. II, p. 200.

9. Duran Ventosa, M: "Tuberculosis crónica de ambos pulmones en su segundo período". El Sentido católico de las Ciencias Médicas, 1884, (20), pp. 305-310.

10. Bofill va tenir un paper destacat a l'Institut d'Estudis Catalans. Veure la seva biografia a: (fulletó de l'IEC) Camarasa i Castillo, Josep M. "Josep M. Bofill i Pichot. Semblança biogràfica" I.E.C. 2009, 47 pp. – v.t. Calbet JM; Corbella, J. Diccionario Biogràfic de Metges Catalans (DBMC), loc. cit. I, pp. 84-85.

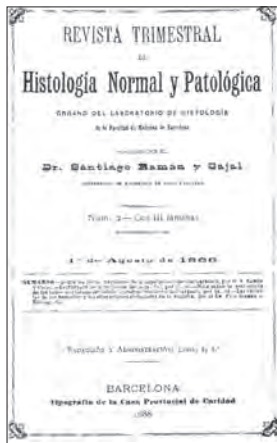
11. Corbella, J: "Alguns aspectes de l'obra històrica de Josep M. Roca i Heras (1863-1930). Les notes medicals històriques" Gimbernat, 2003, 40 (**) 141-152
12. Ramón y Cajal, S. Loc. Cit. nota 7, p. 63.
13. RTM. 1888, núm. 2, pp. 57-59.
14. Guia anual médico farmacéutica de Barcelona. 1914" p. 212 (La guia l'edita Laboratorio del Digestónico de Madrid.
- 15.M. Báguena Cerveleira, a Cronos, 2 (2), 285-307, v. p. 303. Es referix, de passada, al laboratori particular de Pi i Gibert.
16. Martínez Reguera, Leopoldo: "Bibliografía Hidrológico Médica Española" (impresos y Biografías) Madrid (M. Tello) 1896-1897
- 17: Són: "*La iatrogimnástica*", Bol. Instituto de Mecanoterapia, 1905; "*Tratamiento mecanoterápico de las afecciones del tubo digestivo*". Bol. Ins. Mecanoterapia, 1906, pp. 25-29 i "*Tratamiento mecanoterápico de la debilidad general*", Therapia, 1909 (I), pp. 65-71.
18. Torrebaddella Flix, Xavier: "*La influencia de la profesión médica en la educación física española del siglo XIX y principios del XX. Análisis social del Manual popular de gimnasia de sala médica e higiénica del Dr. Schreiber*", CCD 26, 2014, 10 pp. 163-176
19. DBMC, III, p. 75-76
20. Sobre Sala i Pons v: Juanicó i Petrus, Antoni: "Claudio Sala i Pons. (Artés, 1863-1943). Gimbernat, 2008 (*), 49, pp. 229-236. Fotografia, de l'orla, a p. 234.
21. González Santander, Rafael, loc. cit. tomo III. Hi ha molta informació detallada
22. G. Santander, pp. 128-129
23. Sobre Francesc Sojo, v: Corbella, Jacint: "Història de la Facultat de Medicina de Barcelona. 1843-1985". Barcelona (Fund. Uriach 1838), 236-237. – v.t. Corbella J; Sèculi, J; Xifró, M; Gallegos, A; Alonso, JR: "Nomina graphica Academicorum. 1770-2013". Gimbernat, 2013 (59), pp. 46-47
24. Sobre Vilató, FX, v: DBMC, III, 169-170.
25. Sobre González Prats: v. Corbella, J: loc. cit nota 23, pp. 224-225 – – v.t. Corbella J; Sèculi, J; Xifró, M; Gallegos, A; Alonso, JR: "Nomina graphica Academicorum. 1770-2013". Gimbernat, 2013 (59), p. 54
26. Sobre Àngel Sirvent: v. Corbella, J. Ibid. Pp. 212-213. – v.t. "La Vanguardia, 13.09.1928.
- 27, Sobre Enric Corminas. V. DBMC, 2a. ed. (en preparació, p. 236 provisional). – v.t. González Santander, loc. cit. t. 3, p. 33
28. Sobre Leopoldo López Garcia, v: González Santander, R: loc. cit. t. 3, pp. 109-113.

Santiago Ramón y Cajal

Foto de Vallençana. Excursió per a capturar animals d'experimentació (salamandres).
Cajal amb els Drs. Duran i Ventosa, Bofill i Pichot, i Roca Heras

Revista Trimestral de Histología Normal y Patológica

Manuel Duran i Ventosa, en retrat de Ramon Casas

Claudi Sala Pons

Josep M. Bofill i Pichot

Josep M. Roca i Heras

Gil Saltor i Lavall